

MURAT BELGE • **Başka Kentler, Başka Denizler 2**

MURAT BELGE 1943'te doğdu. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1974'te üniversiteye döndü. 1981'de doçentken istifa etti. *Halkın Dostları*, *Birikim*, *Yeni Dergi*, *Yeni Gündem*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs* dergilerinde ve *Cumhuriyet*, *Demokrat*, *Milliyet*, *Radikal*, *Taraf* gazetelerinde yazdı. 1983'te İletişim Yayınları'nı kurdu. 1997'de profesör olan Murat Belge, Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi. Kitapları: *Tarihten Güncelliğe* (Alan, 1983; İletişim, 1997), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (Birikim, 1989), *Marxist Estetik* (BFS, 1989; Birikim, 1997), *The Blue Cruise* (Boyut, 1991), *Türkiye Dünyanın Neresinde?* (Birikim, 1992), *12 Yıl Sonra 12 Eylül* (Birikim, 1992), *İstanbul Gezi Rehberi* (Tarih Vakfı, 1993; İletişim, 2007), *Bogaziçi'nde Yalılar ve İnsanlar* (İletişim, 1997), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (YKY, 1994; İletişim, 1998), *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (İletişim, 2001), *Başka Kentler, Başka Denizler 1* (İletişim, 2002), *Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?* (Birikim, 2003), *Osmanlı: Kurumlar ve Kültür* (Bilgi Üniversitesi, 2006), *Başka Kentler, Başka Denizler 2* (İletişim, 2007), *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni* (İletişim, 2008), *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İletişim, 2009), *Başka Kentler, Başka Denizler 3* (İletişim, 2011), *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye* (İletişim, 2011), *Edebiyatta Ermeniler* (İletişim, 2013), *Başka Kentler Başka Denizler 4* (İletişim, 2014), *Step ve Bozkır: Rusça ve Türkçe Edebiyatta Doğu-Batı Sorunu ve Kültür* (İletişim, 2016), *Şairaneden Şiirsel: Türkiye'de Modern Şiir* (İletişim, 2018), *"Siz İsterseniz": Popülizm Üzerine Yazılar* (İletişim, 2018), *Sanat ve Edebiyat Yazıları II* (İletişim, 2019). Belge, ayrıca William Faulkner, Charles Dickens, James Joyce ve John Berger'dan çeviriler yapmıştır.

İletişim Yayınları 1239 • Murat Belge Toplu Eserleri —

ISBN-13: 978-975-05-0512-6

© 2007 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2007, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI DESEN Petra Rau: *A la Hundertwasser*, © Petra Rau, 2002

Bu resim, ressam Petra Rau'nun izniyle kullanılmıştır.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MURAT BELGE

Başka Kentler, Başka Denizler

2



İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Amerika Birleşik Devletleri 9

Güney Afrika Cumhuriyeti 89

Almanya 151

İspanya 265

Portekiz 351

İsveç 405

Belçika 443

Kore 489

Dubai 509

Önsöz

Başka Kentler, Başka Denizler'in ikinci cildini de yazıp yayımladım. İkisi arasında beş yıllık bir ara oldu. Sayfa sayısı bakımından, ikinci birinciyi geçti. Ama bunca sayfadan sonra, yazılmışa bakıyorum, bir de henüz yazılmamış hesaplamaya çalışıyorum... İkinci kümede yer alan epey daha fazla gibi. Bu da doğrusu biraz endişe veriyor. "Fazla mı uzattım ben bu işi?" endişesi. Örneğin, bitmiş durumdaki "İtalya" bölümünü de buraya koysak, kitabın boy bos dengesi iyice bozulacaktı. Daha Britanya ile Fransa, çok gidip geldiğim yerler; koskoca Hindistan; gerçi hepsi bir kere gittim, ama söylenecek laf çoktur, Rusya; Yugoslavya'sı (şimdi kaç parçaya ayrıldı), Yunanistan'ı; kuzeyde Hollanda ile Danimarka'sı; Brezilya... Bu gidişle ciltleri dörtleyeceğim gibi görünüyor.

Tabii bir sorun da, gezilerin bitmemesi. Yukarıda, gidip görüp de henüz yazamadıklarımın listesini çıkardım. Onları yazmayı bitirinceye kadar yeni yerlere gitmek ve yeni yerler görmek var. İşte, ikinci ciltte hemen başıma geldi: Amerika'ya da, İspanya'ya da, o ilk ciltten sonra birkaç kere gittim, yeni yerler gördüm. Bu durum şöyle bir teknik zorluk çıkarıyor: bir ülkeyi bir ciltte okumuş olanlar ne olacak? Yani, İspanya birinci ciltte olduğuna göre, sonradan İspanya üstüne yazdıklarımı da o cildin son baskısına alabilirim buna göre. İşte o zaman daha önce alanlar o yeni kısımları görmemiş olacaklar. Yeniden satın alacak değiller elbette.

Bu durumda zaten farklı bir yöntem uygulama imkânı kalmıyor. Demek ki bazı ülkeler belki de her ciltte yeni bölümler halinde yer alacak. O kadarını tahmin etmiyorum ama en azından teorik olarak mümkün.

İstanbul için bir “gezi rehberi” yazmış olmamın, bu kitabın çeşitli bölümleri üstünde de bir etki yarattığına birinci cildin önsözünde değinmiştim. Örneğin, uzun geldiği için buraya sığdıramadığım İtalya bölümü, orada Venedik, Floransa, Roma özellikle böyle bir eğilim taşıyor. Bu eğilim, saydığım kentler gibi, çok sayıda önemli bina varsa ve ben de bunları iyi gezme imkânı bulmuşsam, daha çok güçleniyor. Şüphesiz ben bu kentlerin hiçbirini İstanbul’u bildiğim gibi bilemem. Zaten, dikkat edilirse “orası böyledir, burası şöyledir”den çok, “oraya gittim, buraya baktım” üslubu egemendir. Bu ciltlerin, yolculuğa çıkan kişinin eline alıp kent dolaşması için yazılmadığı belli; ama, ola ki giderken yanınızda bulundurdunuz, orada bu anlamda da bazı ipuçları bulacağımız şekilde yazmanın bir sakıncası olacağını düşünmüyorum. Öte yandan, bir “gezi kitabı”nda aranması normal olan kapsayıcılığa sahip olma iddiasında hiç değilim. Bir şeyin varlığından haberdarım ama kendim görmemişsem, bunu belirtiyorum.

Neyse, zaten yeterince hacimli olan bu cildi bir de önsözle uzatmayayım, söylenecek fazla bir söz de yok nasıl olsa.

Amerika Birleşik Devletleri

Bu kitabın birinci cildine, yurt dışına ilk gidişim olan Amerika'da geçirdiğim yaklaşık bir yılın anılarıyla başlamıştım. O yazı, böyle bir kitap daha hiç düşünülmeden, bir dergide yayımlanacak kendi başına bir yazı olarak tasarlandığı için, yapısı epey farklıdır. Bunları orada da söylemiştim. Gene o yazıda, 1960-61 arasındaki bu ilk ziyaretimden sonra, 1994'te, yani 23 yıl sonra, yeniden gittiğimi de belirttim ve o yeni izlenimlere de, doğal olarak, yer verdim. Orada "... Amerikan toplumu 1990'lara yeniden düşman kavramına alışmış, bunu neredeyse iptila haline getirmiş bir ruh haliyle girdi. Düşmana ihtiyacı var" demişim. İstemediğim kadar haklı çıktım.

1994'ten sonra, üstüste Amerika'ya gider oldum. İlk üç sefer New England'dı hedefim; Boston değilse Princeton. Ama mesafeler yakın olduğu için gene aileyi gördüm. Sonra iki kere de ta Pacific kıyısına kadar gittim. Bir keresindeyse Minnesota'ya. Şimdi, kitabın ikinci cildine, New England sonrası ziyaretlerimi anlattığım gezilerle başlayayım, diye düşündüm. Ama bunların arasına önceki anıları da katacağım, uygun noktalarda. Anlaşılan, yazmayı, yazıp bitirmeyi başarsabilirsem, üçüncüsü de böyle olacak.

Chicago

2002'de İstanbul'dan doğruca Chicago'ya uçtum. Bu gidişte asıl amaç, Ceren'i, yani Seattle'da doktora için bulunan kızımı görmektir. Tanıdıklar, yol parasını çıkarmak için, Philadelphia'da bir toplantıya benim de çağrılmamı sağlamışlar-

dı. Bu seminerde bulunduktan sonra Seattle'a geçecektim. Bunlar hepsi, daha önce görmemiş olduğum yerlerdi.

Amerika'ya bundan önceki gidişlerimde daha sigara içiyordum. Ama Amerika'nın sigara karşısındaki faşizan şiddetinden ötürü bu uzun sigarasız uçuşlar bana cehennem gibi gelirdi. Bu sefer zaten bıraktığım için ondan ileri gelen bir rahatsızlığım olmadı.

Airbus'la gidiyorduk. Koridorun ötesinde, benim hizamda, Amerikalı olduğunu sandığım, çok seçkin görünüşlü, orta yaşlı bir hanım oturuyordu. Bir iki saat sonra bu ("Amerikalı"!) hanım bana "Murat Bey" diyerek bir konu açtı ve konuşmaya başladık. Adı Hediye idi. Vaktiyle, İstanbul Üniversitesi'nde hocayken, kızkardeşi Hadiye öğrencim olmuş. Bundan bir yıl önce de, kızı Melek, Bilgi Üniversitesi'nin Yaz Okulu'nda öğrencilerim arasındaymış. Melek'i hemen hatırladım, ama adını hatırlamama rağmen Hadiye'yi görene kadar gözümün önüne getiremedim.

Hediye Hanım uçakta nerede kalacağımı sorunca, ben de ona tavsiye edeceğim otel sordum. Kısa da olsa, bir fikir edineyim diye, Chicago'da bir gece geçirmeye karar vermiştim. Zaten batıya doğru gittiğimiz için bu on bir saatlik uçuşun sonunda, öğle sularında oraya varmış oluyorduk. Çok zaman sayılmasa da, insan bu süre içinde birçok şey görebilir – başka işi olmayınca.

Hediye Hanım beni kendi evlerine davet etti. Ben de doğrusu bundan çekiniyordum, çünkü onun birkaç aydır Türkiye'de olduğunu öğrenmiştim. Böyle uzunca bir ayrılıktan sonra aile kavuşurken arada münasebetsiz bir misafir olarak zuhur etmek istemedim. Ama evlerinin fiziksel yapısı öyle olduğu için, benim bağımsız bir dairede kalacağımı ve kimsenin benimle uğraşmayacağını söylemesi üstüne kabul ettim. Bana müthiş bir iyilikti tabii bu. Üstelik, o söz de tutmadılar, fena halde şımarttılar.

Uçak, hep olduğu gibi, Kanada üzerinden kıtaya girdi. Göllere doğru alçalmaya başladı. Hazar için "göl değil, denizdir," diyecek olursak, dünyanın en büyük gölü bu. Demezsek, dünyada ikinci. Hazar 371.000 km² bir alanı kaplıyor; burası ise 245.000 km². En kuzeyde ve batıda yer alan, ayrıca en büyük olanı Superior ile onun hemen güneyindeki, bizim şimdi üstünden geçtiğimiz Michigan, sularını az daha doğudaki Huron'a boşaltıyorlar; Huron'da biriken su, bir nehir oluşturarak Erie'ye akıyor; onun doğu ucundan da fazla su beşinci göl olan Ontario'ya doğru akarken, Erie daha yüksek olduğu için, yolda Niagara Şelâlesi'ni oluşturuyor. En küçük göl Ontario'dur (bu, ayrıca, Kanada'nın ona bitişik eyaletinin adı). Fazla su St. Lawrence nehrini meydana getirir, bin kilometreden fazla bir mesafe gittikten sonra Kanada'nın St. Lawrence Körfezi'nde Atlas Okyanusu'na dökülür. Montreal ve Quebec, yani Kanada'nın Fransız bölgesindeki en önemli kentler, bu nehir üstünde kurulmuş şehirlerdir. Ayrıca, 19. yüzyı-

lın ilk çeyreğinde yapılan Erie Kanalı, bu gölle Hudson Nehri, dolayısıyla New York arasında bir su yolu oluşturur. Bu kanal üzerinde de ABD'nin Albany, Syracuse gibi kentleri var. Ülkenin bildiğimiz şekilde gelişmesinde bu kanalın büyük rolü olmuştur. Buna yeniden değineceğim.

Uçak, son derece geniş bir alana yayılan bu göllerden yalnız Michigan'ın üstünden geçerek Chicago'ya doğru alçalıyordu, ama göl tek başına da yeterince uçsuz bucaksız görünüyordu. İyice alçalınca solumuzda kent seçilir hale geldi – başta Sears gökdeleniyle. Kenti geçip daha güneybatıya devam ettik. Havaalanı oradaymış.

Hediye'nin kocası Ron karşıladı bizi ve böylece kente gittik. Onların evi de kentin alana yakın ucundaydı. Ron Polonya asıllıymış. Bu kentte hatırı sayılır miktarda Polonyalı olduğunu bilirim. Ron'la hemen birbirimize ısındık. Hiç üstüne vazife olmadığı halde bana kenti gösterme işine talip oldu.

İlkin göl kıyısına gittik – yani, kentin bitiminde sayılabilecek bir kıyısına. Nisan olmasına rağmen tek tük bazı tekneler dolaşmaya başlamıştı. Ama marinalar henüz büyük ölçüde boştu (anlaşılan tekneleri kışın başka yerlerde tutuyorlar). Hava olağanüstü sıcak ve güneşliydi. Zaten uçak inerken 26 derece gibi bir şey söylemişlerdi de pek aklım almamıştı; ama bilgi doğru çıktı. Bense çok daha kışlık öte beriyle gelmiştim. Ama Ron bir t-shirt verdi ve açık havaya böyle çıktık.

Gölün içine uzanan beton bir rıhtım yapmışlar. Üstünde balık tutan bir yığın insan. Som ve bir çeşit alabalık buranın en iyi balıklarımış ama iyice azalmışlar. Şimdi işbaşında olanlar bir çeşit sazan peşindeymiş. Bunu da gördüm. Bizdekilere pek benzemeyen, oldukça ufarak bir balık. Ayrıca, adım başında, atılmış balıklar duruyordu. Meğer bu bir çeşit kaya balığıymış ve Baltık tarafından, gemilerle buraya gelmiş. Deniz balığı olduğu halde bu gölleri sevmiş ve hızla çoğalmaya başlamış, şimdilerde bayağı ortalığı kaplamış. Bu iş böyledir. Sonradan gelen, oranın yerlileri –her kimse onlar– onu tanımadığı ve dolayısıyla avlamaya alışık olmadığı için, hemen çoğalır. Tatsız, yenmeyen bir balık olduğu için tutunca yeniden suya da atmıyor, büsbütün çoğalmasın diye böyle rıhtımda ölmeye bırakıyorlarmış.

Kıyıda böyle biraz oyalandıktan sonra yeniden arabaya bindik ve bu sefer kent merkezine doğru gittik. Kıyı boyunca gidip Tarih Müzesi'nin oralardan içirilere saptık ve gökdelenlerin arasından gene eve doğru –yani kuzeye– döndük. Akşam yemeğini evde yemeye karar vermiştik çünkü.

Gidip gelirken Ron'la caz üstüne konuşuyorduk. Ben cazı dinlemeyi severim ama çok anlamam. Ron'un epey iyi bildiği belliydi. “Chicago style” denilen, bu kente özgü önemli bir caz birikimi olduğunu şöyle bir duymuşluğum var. Okuduğum şeylerden bunun New Orleans tarzına yakın olduğu da kalmış. Bu da şa-